

БЯЛА РОБИНЯ ИЛИ ЖЕРТВА НА ТРАФИК – ЕЗИКОВАТА КАРТИНА НА ЕДИН ВИД ПРЕСТЪПЛЕНИЕ

Радослава Колева
Софийски университет „Св. Климент Охридски“

A WHITE SLAVE OR A VICTIM OF HUMAN TRAFFICKING – A LANGUAGE DEPICTION OF A CERTAIN CRIME

Radoslava Koleva
Sofia University “St. Kliment Ohridski”

This paper presents the results and the conclusions of an anonymous survey conducted in 2020–2021 among 262 people between the ages of 18 and 72, who speak Bulgarian as a native language. The questions were directed to the subject and the object of the crime of human trafficking and the answers presented the way of conceptualization of the crime of human trafficking in the consciousness of the Bulgarian people. The paper proves the same way of conceptualization in everyday speech and in public speech: human trafficking is a trade and a slavery.

Keywords: survey, victim, trafficker, crime, slave, slavery, human trafficking, trad

Езиковата картина на престъплението *трафик на хора* и моделите на метафоризация на този вид престъпление в публицистични текстове на български и полски език са обект на научен интерес от наша страна. Изследването на този дискурс ни провокира да създадем анкета, чиято цел е да потвърди или да опровергае, както и да покаже до каква степен е възможно съществуването на такъв тип метафоризация в разговорния дискурс. Такъв модел на изследване има например в *Речта в съвременното българско общество* на Н. Сталянова (Сталянова/Stalyanova 2020). Целта на настоящата разработка е да се представят резултатите и изводите от анонимна анкета, проведена в периода 2020 – 2021 година на хартиен носител и в електронна среда сред 262 души – пълнолетни носители на българския език на възраст от 18 до 72 години, да обобщи съществуването или липсата на модели на метафоризация по отношение на обектите и субекта в престъплението *трафик на хора* в ежедневната разговорна реч.

Въпросите, включени в анкетата, търсят информация за лично мнение, персонално отношение, социален и жизнен опит на респон-

дентите. Анкетната карта се състои от 4 въпроса и включва следните позиции:

1. Как бихте нарекли лице от женски пол, което е изведено принудително зад граница с цел трудова или сексуална експлоатация?
2. Как бихте нарекли лице от мъжки пол, което е изведено принудително зад граница с цел трудова или сексуална експлоатация?
3. Обяснете какво според Вас означава „Трафик на хора“.
4. Как бихте назовали лице, което се занимава с трафик на хора? Моля, посочете синоними, ако са Ви известни такива.

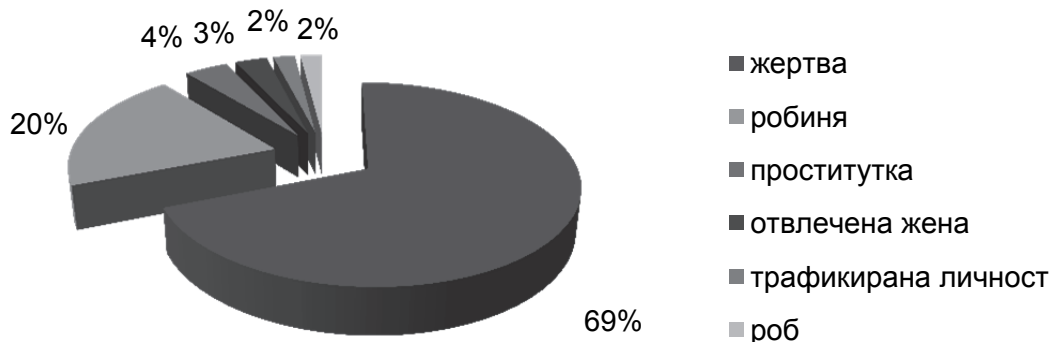
Резултатите от анонимната анкета се обобщават, като се анализират групи отговори на анкетиранияте. В основата на обобщението заляга и правният аспект на явлението *трафик на хора* – Закон 2003 (Закон/Zakon 2003) и Протокол 2003 (Протокол/Protokol 2003).

Запазен е автентичният правопис на респондентите.

Въпрос № 1 от изследването е от ключово значение, защото задава посоката на мисълта на респондента, насочва го към търсене на конкретни лингвистични единици в речниковия си запас и на понятия в разговорната сфера. Най-голям е броят отговори, посочващи, че лицето от женски пол, принудително изведено зад граница с цел експлоатация, е „жертва“ (тук влизат и: „жертва на трафик“, „жертва на трафик на хора“, в това число и „жертва, неосъзната от тези, които са я принудили да се откаже от тялото си“, „подведено лице, жертва на престъпност“, „жена, жертва на трафик“, „жертва, която е подмамена с цел парични облаги или просто възползване от психическото ѝ състояние, реално погледнато е жертва, която впоследствие ще бъде наричана с лоши епитети“, „жертва на отвлечане“, „жертва на насилие“, „жертва на експлоатация“, „трафицирана жертва“, „жертва, малтретирано лице“, жертва на принудителна (трудова или сексуална) експлоатация“, „жертва на трафиканти на хора“, „човек, който е станал жертва на трафик на хора“, „жертва на престъпление“, „жертва на насилие, „жертва на трафик от женски пол“) – 182 отговора (69%). Според 52 души (20% – това е вторият преобладаващ отговор) лице от женски пол, принудително изведено зад граница с цел експлоатация, е „робиня“ (в това число „бяла робиня“, „секс робиня“, „сексуална робиня“). За по-малка част от респондентите – едва 10 души (4%) – лицето от женски пол, изведено зад граница с цел трудова или сексуална експлоатация, е „проститутка“ („курва“, „проститутка по неволя“). Част от респондентите припознават тази фигура от женски пол като „отвлечена

жена“ („отвлечено“, похитена“, „отвлечен човек“, отвлечена“, „отвлечени“, „отвлечане“) и „трафикирана личност“ (в това число „трафик на хора“, „трафикиране“, „трафикирана жена“, „трафикирани жени“) съответно 8 души (3%) и 6 души (2%). Интересно е мнението на малка част от респондентите, които разпознават това лице, макар и от женски пол, като „роб“, „секс роб“ и „бяло робство“ – 5 души (2%). Тези респонденти пренебрегват половата идентификация и се спират на обобщение, което маркира факта, че за тях половото разделение на потърпевшите в престъплението *трафик на хора* не е от значение. Едва двама респонденти (2 души) отговарят с „нямам мнение“ („нямам коментар“) (тук респондентите посочват, че не намират пряка дума, с която биха могли да отговорят, а други двама назовават определено чувство (емоция), което лицето от женски пол, изведено принудително зад граница с цел експлоатация, предизвиква у тях – гняв, съчувствие, „горката жена“), а останалите отговори се разпределят така: „престъпление“ – 1 отговор, „насилник“, „потърпевш“ – 1 отговор, „заложник“ – 2 отговора (и тук половата идентификация е пренебрегната).

Как бихте нарекли лице от женски пол, което е изведено принудително зад граница с цел трудова или сексуална експлоатация?

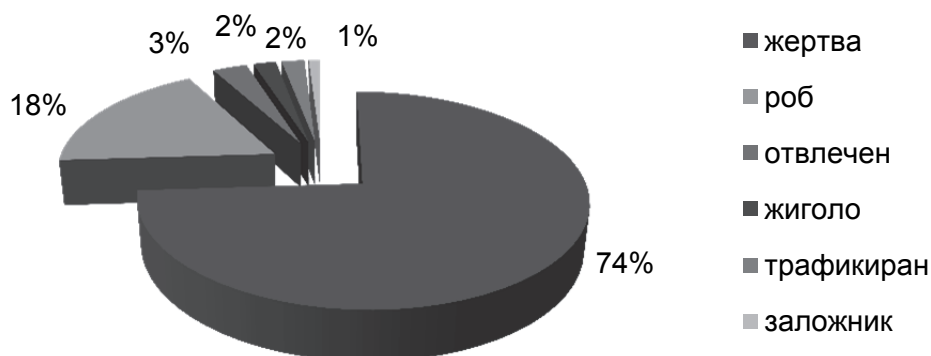

Графика 1

При въпрос № 2 от изследването, подобно на Въпрос № 1, най-често срещан е отговорът: „жертва“ (в това число „жертва на трафик“, „жертва с цел изкарване на материално удоволствие за някой друг“, „жертва на насилие“, „жертва на трафик на хора“, „жертва на престъпление“, „човек, който е станал жертва на трафик на хора“, „трафик жертва“, „жертва на мафията“, „подведено лице, жертва на престъпност“, „трафицирана жертва“, „жертва на експлоатация“, „жертва

малтретирано лице“, „жертва на трафик от мъжки пол“, „жертва на отвлечане“, „жертва на принудителна трудова или сексуална експлоатация“) – 189 отговора (74%). Респондентите разпознават лицето от мъжки пол, изведено принудително зад граница с цел трудова или сексуална експлоатация, като „роб“ („секс роб“, „бял роб“, „робство“, „робия“, „сексуален роб“) – 45 отговора (18%), по-малка част от респондентите – едва 8 броя отговори (3%) – припознават това лице като „отвлечен“ („отвлечен мъж“, „отвлечено“, „похитен“, „отвлечен човек“) и само по 5 броя отговори (2%) като „жиголо“ („проститутка“, „мъжка проститутка“) и „трафикиран мъж“ (в това число: „трафикирани мъже“, „трафикиран“, „трафик на хора“). Попълнителите анкетата припознават това лице от мъжки пол като обект на експлоатация (трудова и сексуална) като „сводник“, „експлоатиран“, „гастарбайтер“, „потърпевш“, „престъпление“, „трафикант“, „за органи“ – всички те по 1 брой отговори. Едва в три отговора (1%) респондентите отбелязват „заложник“ (в това число „пленник“). Само в шест позиции фигурира отговорът „нямам мнение“ и „не знам“ (в това число „не съм наясно“, „не съм срещал“) (тук респондентите посочват, че не намират пряка дума, с която биха могли да отговорят, а други двама назовават определено чувство (емоция), което лицето от мъжки пол, изведено принудително зад граница с цел експлоатация, предизвиква у тях – „Тоя много е загазил“, „Тоя с двата крака се е овътрил“).

Как бихте нарекли лице от мъжки пол, което е изведено принудително зад граница с цел трудова или сексуална експлоатация?

Графика 2

Въпрос № 3 отвежда съзнанието на респондентите в посока дефиниция и конкретизиране на престъплението. Отговорите на респондентите могат да бъдат обобщени в няколко големи групи в зависимост от определенията, дадени за престъплението *трафик на хора*. Най-голям е броят на отговорилите, които смятат, че престъплението *трафик на хора* е:

1) незаконно (принудително) насилствено извеждане („превеждане“ на хора извън границите на родината (или на една страна, или друг град, или „извън пределите на дома им“) с цел експлоатация (с користна цел/ сексуална или трудова експлоатация/ „работа по принуда – често оказала се проституция или наркотрафик“). Част от респондентите посочват, че въпросните лица упражняват незаконни професии и имат работодатели с криминално минало/ „извеждане на лица извън границите на държавата против волята им“. Извършителите на престъплението *трафик на хора* биват определени като „престъпническа организация“, имаща за цел „собствена облага“, както и като „хора, които ще бъдат използвани за престъпна цел“, „хора, които принудително ще вършат черната работа на престъпниците“.

Интересно е мнението на друга част от респондентите, за които трафикът на хора категорично е отвлечане:

2) „отвлечане на хора и принуждаването им да ходят на места, на които не искат“, „отвлечане зад граница с цел физическа експлоатация“, „отвлечане, задържане против волята, принуждаване към проституция, незаконно преминаване на граница с цел укриване спрямо ситуацията“, „отвлечане на хора от социално слаби групи, с цел експлоатация в чужбина – проституция“, „използване на хората като средство за секс услуги и продажба на черен пазар за органи“, „отвлечане на хора против тяхното желание“, „отвлечане (насилствено) и склонност към проституция, както и без възможност за обратно връщане, поставянето им в непозната среда без контакти с близки и познати, поставянето му в безпомощно състояние (без финансови средства и информация), като в някои случаи лицето е поставено да върши неща насила. Понякога трафикът на хора включва просто осигуряване на превоз от точка А до точка Б, като се прескачат определени законови бариери.“, „незаконно отвлечане или изселване на хора извън държавата им и принуждаване да работят в неравностойни условия“.

Според друга дефиниция, дадена от респондентите, те разпознават и определят престъплението *трафик на хора* като продажба:

3) „несъгласни лица, принудени насила да напуснат родината си и продавани“,

Респондентите определят престъплението *трафик на хора* като грубо потъпкване, нарушаване и отнемане на човешките права:

4) „Това означава, че някой лишава хората от собствените им права и ги принуждава да напуснат страната“, „нарушаване правата на човека, (отнемане на свобода) и насилствено налагане на чужда воля – с цел човекът на бъде употребяван за работа/ труд или други услуги против волята му“ или „нарушение на човешките права и достойнства“, „Отнемане на свободата на хората с цел трудова или сексуална експлоатация, отнемане на органи и други подобни действия, които са против волята на лицето. Експлоатация и контрол над жертвата. Престъпление спрямо свободата и живота на личността. Използване на живота и правото на едно човешко същество от друго, без да има съгласие от първото лице.“, „организирана криминална дейност, чиято цел е да наруши основните човешки права (свобода на личността и неприкосновеността)“, „нарушаване на правата на хората и тяхното малтретиране“, „експлоатиране на хора, нарушаване на човешките им права“ (или правата им са изцяло отнети)“, „лишаване на човешкото същество от естественото му право на избор“, „Принудително експлоатиране на човек за различни дейности, които му причиняват страдание, болка и стрес. Тази експлоатация обаче в някои случаи може и да не е принудителна до един момент“, „изнасилване на личността – физически и психически“.

Друга група от попълнителите анонимната анкета припознават престъплението трафик на хора като търговия и стокообмен.

5) „пазар на хора, продажба на роби, „незаконна търговия с плът“, „Спекулативно и почти мародерско разменяне на хора от други хора с нечисти и користни цели. Слаби хора, жизнено нуждаещи се от средства за оцеляване, са принудени от други, също зависими, но не по този краен начин хора, да проституират.“, „Нежелателно и принудително търгуване с живота, съдбата и душата на човека.“, „Възприемането на хора като предмети, които може да бъдат транспортирани до всяка точка на света с цел материалната облага на организатора/ организаторите на групата.“, „Всяко едно извеждане зад граница/ отнемане свободата/ покупко-продажба с каквато и да е било цел на друго човешко същество.“, „извеждане на хора зад граница, с цел обезличаването им и използването на телата им като средство за печалба.“.

Значително по-малка група от респондентите не дават точна дефиниция на престъплението *трафик на хора*, а посочват начина, по който според тях това престъпление се извършва:

б) „Може да се осъществи чрез отвличане на млади лица с цел проституция или експлоатация за работа като роб против волята им, или емигранти, които нямат друг избор и предпочитат да извършват нечестиви мероприятия пред това да умират от студ и глад.“.

Престъплението *трафик на хора* за друга група от респондентите е експлоатация:

7) „принудително експлоатиране на човешки тела“, „използване на хора (предимно бедни) за работа зад граница“, „обикновено с примамливи лъжи за големи пари, които обаче получават „шефовете/трафикантите“, „насилствено и подчинено извеждане на хора (жени, мъже, деца) зад граница, с цел експлоатация чрез нечовешки труд, изземане на достойнство, права, личен живот, обикновено свързано с насилие, част от което и сексуално.“, „хора, изведени от страната със или без тяхното съгласие, за да извършват труд, в някои случаи принудителен, в други – по договорени условия, като във всеки случай трафикираното лице е ощетено за сметка на трафиканта.“, „използване с цел изкарване на незаконни пари, пари, използвани за незаконни дейности (наркотици, оръжие и т.н.)“.

Трафикът на хора бива разбиран от отговорилите като транспортиране (незаконно придвижване на хора):

8) „Транспортиране на човешки индивиди. Ако натоварим термина с негативно значение, каквато явно е целта, то вече говорим за нелегално, нерегламентирано и по голяма вероятност непожелано извеждане на хора от средата им и експлоатирането им на чуждо за тях място.“, „Насилствено, преднамерено, организирано извеждане на хора (от различен пол, възраст, раса) против волята им с користна цел.“, „Подземно движение, вземащо решения вместо жертвите си къде да бъдат изпратени и какво да работят там срещу солидно заплащане.“, „Превоз зад граница на хора, принудени да упражняват различни дейности с цел финансово облагодетелстване на трафикантите.“, „Извеждане на хора от зоната им на комфорт, от социалния им кръг и страната им от хора, които злоупотребяват с тях, експлоатират ги във всички възможни форми на това понятие в негативен аспект, за да изкарват пари от тях.“, „Когато някой принудително или по собствено желание преминава граница на някоя държава, легално или нелегално, но организирано от някой друг.“, „Извеждат се принудително хора зад граница, с цел печалба.“.

Мнението на всички респонденти е категорично и те определят явлението *трафик на хора* като престъпление, което се характеризира с принудително лишаване от свобода и експлоатация на хора, извеж-

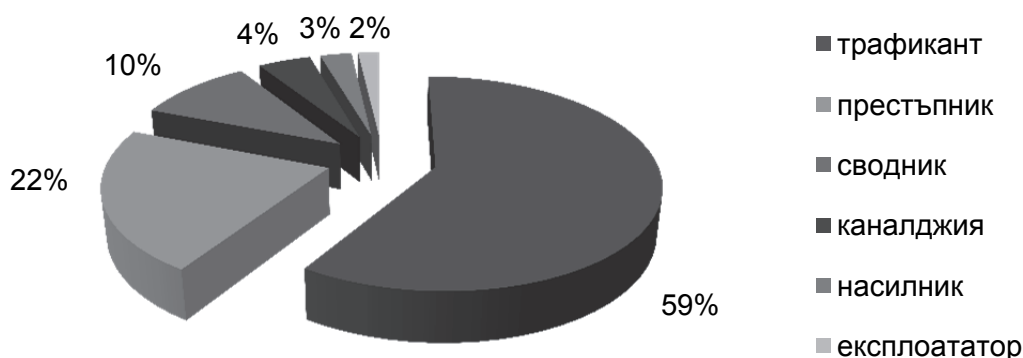
дане от страната, посегателство върху личността, достойнството, психиката и физиката на жертвите. В частни случаи респондентите посочват и два подраздела на *трафика на хора* – трафик на деца за осиновяване или трафик на хора с цел насилствено изземане на органи. Сред респондентите има и юристи, които при разговор след попълването на анкетата доброволно споделиха своите мнения. Те се обединяват около следните две дефиниции „Принудително отвеждане на едно лице извън града/ страната, където живее, с цел експлоатация – трудова, сексуална, просия или джебчийство. Трафикът има 2 елемента – самото извеждане и принудата да се вършат действия в полза на трафиканта (съпротива от жертвата невинаги е налице, дори е типично жертвата да развива емоционална и друга зависимост от трафика). Винаги част от организирана престъпна дейност.“, още „Когато лица се използват в държавата си или биват извеждани зад границата на същата, в която пребивават постоянно, с някаква користна цел – полагане на труд или предлагане на сексуални услуги например. Същото съставлява престъпление по смисъла на *Наказателния кодекс* независимо дали е извършено със или без съгласието на конкретното лице – чл. 159а-159г.“. Сред попълнителите анкетата има и много малък брой респонденти, които не са разбрали въпроса или не знаят как да отговорят.

Други респонденти са по-обобщаващи в преценката си: за тях *трафикът на хора* означава: 1) „Робство“/ „Съвременно робство“/ „Съвременна форма на поробване“, „Насилствено робство“/ „Робия“/ „Лица, извеждани в чужбина с цел проституция или робство“/ „Злоупотреба с човешките права; робство“, 2) „криминално деяние“, „издевателство“, 3) „Търговия с човешки съдби“/ „Търговия с човешки същества“/ „Търговия с хора срещу заплащане“/ „Търговия с телата им“/ „Препродаване“, 4) „Експлоатиране и злоупотреба“/ „Експлоатация на хора“, 5) „Взимането на лица против волята им и търгуване с тях“, 6) „Осигурен канал за преминаване на хора без официални документи.“, 7) „Криминална дейност изразяваща се в набиране, транспортиране извън страната, чрез принуда, сила, посегателства и други прояви над лицата с цел експлоатация.“, 8) „Престъпен бизнес“, 9) „Движение“/ „Придвижване на хора“, 10) „Терор“, 11) „Организирана престъпност за износ на хора“, 11) „За някой бизнес, за други надежда за по-добър живот“, 12) „Извеждане на лице принудително зад граница с цел трудова или сексуална експлоатация. Буквално, кражба на хора.“

Респондентите заявяват и оценката си – „би трябвало това престъпление да има наказание – доживотен затвор без право на обжалване“.

Въпрос № 4 има за цел да представи субекта на престъплението *трафик на хора*. Най-голям процент са отговорите на респондентите, разпознаващи лицето, което се занимава с престъплението *трафик на хора*, като „трафикант“ (в това число: „трафикант на хора“, трафикант на плът“, „трафикант на жива плът“, „трафиканти на хора – reople traffickers“ – 171 отговора – 59%), този отговор е следван от „престъпник“ („нарушител на закона“ – 62 отговора – 24%), „сводник“ (в това число „сутеньор“ – 30 отговора – 10%) и „каналджия“ (13 отговора – 4%). Едва 17 броя отговори се открояват с емоционална натовареност („боклук“, „нешастиник“, „изрод“, „злодей“, „негодник“, „садист“, „изверги“, „бездушни“, „мародер“, „циник“, „издевател“, „мизерник“, „нечистоплътен“, „изверг“, „чудовище“). В отговорите на всички респонденти се открива подчертано негативно отношение спрямо лицето, което извършва престъплението *трафик на хора*. Девет отговора маркират лицето като „мафиот“. Лицето, занимаващо се с *трафика на хора*, се характеризира с жестокост и безскрупулност, лишено е от хуманност и състрадание, способно е на мерзки постъпки, уронващи достойнството на потърпевшите – назовано е от 3 души „робовладелец“, и „измамник“, както и „експлоататор“ – 6 души. Интересни са отговорите, които дават една част от респондентите: те припознават и назовават това лице като „насилник“ (10 отговора) и като „дилър“/„пласьор“ (3 отговора). В 14 позиции са групирани отговорите на респондентите, които си позволяват да квалифицират лицето като „нарушител на човешки права“, „наемник“, „шеф“, „куриер“, „муле“, „Влиятелни хора с власт, връзки в обществото и наднационално ниво. Ако трябва да назова човек, който помага на хора да си намерят работа в чужбина, за процент бих могъл да го определя като мини бизнесмен/дилър, но ако е с различна цел, мога да го определя като „мошеник и шарлатанин“, „търсейки лесни пари, който са изцапани с кръв“, „който изкарва бързи пари (ако е в България – бизнесмен, депутат, полицаи, прокурор или син на прокурор и т.н.“, „мутра“, „контрабандист“, „човек, който заслужава най-строгото наказание от закона“, „нарушител на човешки права“, „влиятелни хора с власт“, „изнудвач“, „подсъдим“. Едва двама от анкетираните определят лицето субект на престъплението *трафик на хора* като „търговец на плът“, „търговец на животи“ и „терорист“ (отново двама). Най-малочислени са отговорите на тези респонденти, които възприемат лицето, извършител на престъплението *трафик на хора*, като „похитител“ – двама анкетирани, и „не се сещам“ – двама анкетирани.

Как бихте назвали лице, което се занимава с трафик на хора?

Графика 3

Към настоящото изследване се подходи с предположение, че изводите, направени в проучвания по отношение на моделите на метафоризация на езиковата картина на престъплението *трафик на хора* в публицистични текстове, са ограничени в тази сферата и няма да излязат извън нея. Но проведената анкета и резултатите от нея опровергават тази хипотеза. Резултатите от анкетното проучване потвърждават схемите на метафоризация, извлечени от корпус с текстове, с които е боравено до този момент. Налице е доказано хармониране между посоките на осмисляне на публицистичния и разговорния дискурс. Наблюдава се метафоризация в една и съща посока: *трафикът на хора* е търговия, стокообмен и робство.

Респондентите са единодушни, че трафикът на хора е криминална дейност, изразяваща се в набиране, транспортиране извън страната чрез принуда, сила, посегателства и други прояви над лицата с цел експлоатация. Респондентите разширяват законовото понятие и прибегват до обобщаващи метафорични схеми (формулировки) в назоваването на престъплението *трафик на хора*: Съвременно робство, Престъпен бизнес, Терор, Търговия с човешки тела, Препродажба на хора, Кражба на хора, Робия, Отвлечане (с цел експлоатация) и др. Макар и емоционално заредени, тези отговори дават ясна представа, че престъплението *трафик на хора* е сериозно посегателство върху правата и свободите на потърпевшите и разглеждането на понятията през призмата на метафората дава възможност за изграждане на попълна езикова картина на този вид престъпление в българския език.

Респондентите определят лицето, което е изведено принудително зад граница с цел трудова или сексуална експлоатация, независимо

от пола, най-често като *жертва*. Този отговор не предизвиква изненада, тъй като определението *жертва на трафик на хора, жертва на сексуална и трудова експлоатация* е масово налагано от публицистиката, но и не представлява интерес за изследване, понеже не е метафора. *Робът (робинята)* са лишени от своите човешки права, стоят в позиция на страхопочитание и покорство. Те са подложени на преследване и унижение. Отговорите, посочени от респондентите, затвърждават тезата, изложена и в други разработки по темата за езиковата картина в престъплението *трафик на хора*, че лицата, обект на това престъпление, са предметени, без душа, и попадат в ситуация на насилие. Те биват преследвани, с тях се търгува, губят човешката си стойност и идентичност, превръщат се във вещи за размяна и доходно средство за печалба.

Лицето, субект на престъплението *трафик на хора*, е разпознато в най-голяма степен от респондентите, попълнили анонимната анкета, като *трафикант на хора*. Трафикантът е лице на границата на човешкото и отвъд човешкото – почти животинското („изверг“, „изрод“ и „чудовище“). Според респондентите той се отличава с безскрупулност, жестокост и със склонност към нараняване и експлоатиране. Той е припознат като насилник и бива определян като сводник, дилър и куриер. Лицето, субект на престъплението *трафик на хора*, нарушава човешките права на своите жертви и роби, проявява бездушие, цинизъм и (според една част от отговорилите) разполага с власт (в това число и политическа). Респондентите разпознават това лице като умел търговец на плът и животи, който борави с пари, „изцапани в кръв“, и изцяло е превърнал в предмети лицата, които са обект на престъплението *трафик на хора*.

БИБЛИОГРАФИЯ

Закон/Zakon 2003: Закон за борба с трафика на хора. Обнародван, ДВ, бр. 46 от 20.05.2003 г., Изменен, ДВ бр. 86/2005. // <<https://www.lex.bg/laws/ldoc/2135467374>> , 26 септември 2021. [Zakon za borba s trafika na hora, Obnarodvan, DV, br. 46 ot 20.05.2003 g., Izmenen, DV br. 86/2005. // <<https://www.lex.bg/laws/ldoc/2135467374>> , 26 September, 2021.]

Протокол/Protokol 2003: Протокол срещу нелегалния трафик на мигранти по суша, море и въздух, допълващ Конвенцията на ООН срещу транснационалната организирана престъпност, 2003, чл. 3. // <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=LEGISSUM:l33700>> , 26 септември 2021. [Protokol sreshtu nelegalniya trafik na migranti po more, susha, vazduh, dopalvasht Konventsiyata na OON sreshtu transnatsionalnata

organizirana prestapnost, 2003, ch1. 3. // <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=LEGISSUM:l33700>>, 26 September 2021.]

Сталянова/Stalyanova 2020: Сталянова. Н. *Речта в съвременното българско общество*. София: Парадигма, 2020. [Stalyanova, N. *Rechta v savremennoto balgarsko obshtestvo*. Sofia: Paradigma, 2020.]